

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФОРМА ЮРИДИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Д. В. Слинко

У сучасній науковій літературі питанням комплексного дослідження юридичної діяльності як самостійного правового явища, елемента правової системи приділяється незначна увага. Проте, основну увагу автори монографій зосереджують на характеристиці правової практики або на окремих напрямках професійної діяльності юристів [1, с. 73].

Тим часом, з розвитком юридичної теорії та юридичної практики, з виявленням тенденцій адаптації та інтеграції права дослідницькі інтереси науковців зміщуються у бік проблем модернізації, стандартизації юридичної роботи, підвищення рівня її ефективності, професійності, а водночас і підвищення її соціального статусу. Актуалізуються також питання її наукових засад, перспектив розвитку, наближення до потреб теперішнього стану розвитку суспільних відносин [2, 3].

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

практична юридична діяльність; юридичний процес; оперативно-розшукова діяльність; оперативно-розшуковий процес; критерії класифікації юридичної діяльності; юридична процедура

Визначення видів юридичної діяльності залежить повною мірою від того, який критерій взяти за основу класифікації. Як правило, визначають три види юридичної діяльності за основними формами її здійснення - практична, наукова, освітня, що дуже важливо для її загальної характеристики. Однак, є й інші критерії, використання яких надає змогу охарактеризувати юридичну діяльність в іншій площині або іншому аспекті крізь призму науково-дослідницького інтересу. Так, виділяють за змістом: консультування, тлумачення, виступи в

юридичних установах, ведення юридичної справи тощо; за професійною спеціалізацією або за суб'єктами здійснення: адвокатська, слідча, прокурорська, судова, консультативна, виконавча, нотаріальна; за соціальними сферами: юридична діяльність у сфері економіки, політики, у духовній сфері; за кількістю уповноважених осіб, що здійснюють розгляд юридичної справи: індивідуальна (одноособова), колегіальна (колективна); за змістом інтелектуальної роботи: пізнавально-пошукова, організаційна, реконструктивна, реєстраційна, комунікативна [4, с. 27].

В юридичній літературі викладено різноманітні підходи до дослідження юридичної практичної діяльності, визначення її поняття, ознак, структурних елементів, призначення, функцій і т.д. В одному випадку юридична практична діяльність пов'язується з постійною роботою над юридичними текстами (законами, судовими рішеннями, літературою), подоланням юристами особистих установок, їх надпартійністю та об'єктивністю у професійній діяльності, використанням при її здійсненні таких професійних категорій як винність, причинність, відповідальність, давнина, компетентність, правова сила й ін.; відзначається, що для неї повинні бути притаманні правовий захист безпеки і суспільного порядку, повага до договорів, самоконтроль за критеріями законності, рівності, справедливості і практичності, дотримання принципу культури стосунків і поваги; підкреслюється, що діяльність юристів повинна проходити у межах і на основі упорядкованих процедур і методично коректної поведінки, а їх рішення - ґрунтуватися на вільній від

протиріч і логічно точній аргументації. В іншому - акцентується увага на взаємозв'язку юридичної практичної діяльності і права, підкреслюється, що в її основі лежить право, створене цивілізацією для установалення відповідних меж поведінки членів суспільства, держави; вона здійснюється як у формі правової врегульованості, так і поза правовою регламентацією, причому правова форма діяльності пов'язана з розглядом і вирішенням по суті юридичної справи - правопорушення, спору про право, скарги і т.д., а не врегульована правом юридична діяльність базується на таких соціальних нормах як норми моралі, звичаї, традиції, канонічні, церковні норми, норми громадських організацій; вона забезпечує досягнення в суспільстві і державі правової і загальної культури, що сприяє створенню цивілізованого правопорядку [5, с. 8-10].

Основні складові та характеристики правової практичної діяльності містять зміст, який охоплює сукупність її суб'єктів, учасників, правових дій, засобів, завдань, цілей, мотивів, результатів тощо; внутрішню організацію (форма, структура), яка розкривається через поняття правових процесів, режимів, процедур, стадій, процесуальних проваджень тощо; зовнішню форму, що виявляється і визначається у поняттях правотворчих та правозастосовчих актів, актів тлумачення чи інтерпретації нормативно-правових актів; види правової діяльності, зокрема, правотворчої, правозастосовчої, правореалізуючої, контрольної, наглядової, установчої або слідчої, адвокатської, суддівської, прокурорської, нотаріальної або нормативної, конкретизаційної, інтерпретаційної, правової діяльності; зовнішні зв'язки з оточенням, тобто її **функції, соціальна цінність, призначення, результативність, ефективність** [6, с. 1080].

Нормативно встановлені форми упорядкування юридичної діяльності й складають юридичний процес.

Юридичний процес вони визначають як комплексну систему правових форм діяльності уповноважених органів держави, посадових осіб, а також зацікавлених у вирішенні різноманітних юридичних справ інших суб'єктів права. Цей процес регулюється правовими (процедурними та процесуальними) нормами, а його результати закріплюються у відповідних правових актах - організаційних документах [7, с. 8].

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемам юридичної практичної діяльності, критеріям її класифікації, теорії юридичного процесу, видам юридичного процесу. На підставі теоретичного аналізу юридичної літератури, нормативно-правового матеріалу, узагальнення юридичної практики досліджується питання оперативно-розшукової діяльності як форми юридичного процесу.

Велике практичне значення має класифікація видів юридичної діяльності за спеціальностями, які історично склалися в межах: юридичної професії та істотною мірою відображають зміст окремих професійних напрямів юридичної роботи. Найбільш поширеною класифікацією юридичної практичної діяльності є виділення її окремих видів за критерієм професійної спеціалізації юристів. Такий підхід є найбільш вагомим серед інших у виборі критеріїв класифікації та найбільш виправданим з огляду на те, що такий класифікаційний ряд більш за все відображає реальний стан спеціалізації або розподілу професійної праці юристів. Поява окремих видів, а потім підвидів у процесі класифікації багато в чому обумовлюється наявністю спеціалізованого акта, присвяченого тій чи іншій юридичній спеціальності або виду юридичної практики у межах спеціальності, тобто, чинне законодавство обумовлює функціонування реально існуючої системи видів та підвидів юридичної практичної діяльності. Будь-який вид або підвид практичної роботи

юристів у такому підході передбачений тим чи іншим нормативним актом, розділом або статтею нормативного документа.

За такою класифікацією юридичної практичної діяльності цілком виправданим та обґрунтованим є виокремлення, крім традиційних, такого виду як оперативно-розшукова, хоча не завжди виокремлення слід пов'язувати з існуванням однойменного правового акта, в назві якого використовується термін "діяльність" і, який містить найбільш повну систематизовану інформацію про основні засади, мету, форми, засоби діяльності.

Оперативно-розшукова діяльність (далі - ОРД) - це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Зазначена форма діяльності торкається багатьох сторін суспільного життя, тому потребує дуже деталізованої регламентації на рівні держави.

Коло осіб, до компетенції яких входить ОРД обмежене і не підлягає розширювальному тлумаченню. Так, це оперативні підрозділи органів внутрішніх справ; оперативні підрозділи податкової міліції; оперативні підрозділи Служби безпеки України; оперативні підрозділи Державного департаменту з питань виконання покарань; оперативні підрозділи прикордонних військ; підрозділи оперативного забезпечення охорони Управління державної служби охорони.

Згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», проведення ОРД іншими підрозділами зазначених органів, інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами не допускається [8].

Оперативно-розшукові заходи проводяться з метою одержання

інформації про протиправну, злочинну діяльність окремих осіб та груп, про розвідувальну діяльність спеціальних служб іноземних держав. Завданнями цієї діяльності є припинення правопорушень, а також отримання інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

I АННОТАЦІЯ

Стаття посвячена проблемам юридической практической деятельности, критериям ее классификации, теории юридического процесса, видам юридического процесса. На основе теоретического анализа юридической литературы, нормативно-правового материала, обобщения юридической практики исследуется вопрос оперативно-розыскной деятельности как формы юридического процесса.

Здійснення оперативно-розшукових заходів під час проведення ОРД може відбуватися не в автономному режимі, а комплексно. Це дає можливість установити факти, що представляють інтерес для вирішення складного завдання ОРД, наприклад, у вигляді розкриття злочину.

Також можна говорити про те, що застосування норм оперативно-розшукового закону у вигляді комплексу певних дій забезпечує одержання інформації у сфері й інфраструктурі соціально-аномальних, насамперед протиправних діянь [9, с. 72], потім її проходження за певними етапами, де за рахунок здійснення різних заходів вона перевіряється на предмет вірогідності; інтерпретується й оцінюється; доповнюється новими інформативними елементами; досліджується з метою вирішення питання про використання в іншому правовому режимі, наприклад, кримінального, адміністративного процесу, розгляду митних, податкових правопорушень, правопорушень засуджених у пенітенціарних установах і т. ін.

Тобто сукупність оперативно-розшукових заходів, здійснюваних з метою вирішення завдань ОРД, представляє собою певний процес діяльності суб'єктів ОРД [10, с. 27]. Таким чином, оперативно-розшуковий процес можна визначити як застосування у певному порядку компетентними посадовими особами оперативних підрозділів органів, що здійснюють ОРД, положень оперативно-розшукового законодавства та деталізуючих їх норм підзаконних нормативних актів з метою вирішення завдань ОРД, відповідно до передбачених законом підстав проведення оперативно-розшукових заходів.

Необхідно зазначити, що оперативно-розшукове законодавство може встановлювати порядок здійснення як оперативно-розшукового процесу в цілому, так і конкретних оперативно-розшукових заходів. При здійсненні окремих оперативно-розшукових заходів є доцільним вести мову про оперативно-розшукові процедури. У цьому випадку оперативно-розшуковий процес буде являти собою врегульовану нормами законів і підзаконних нормативних актів систему оперативно-розшукових процедур.

Наявність у структурі оперативно-розшукової діяльності певних форм свідчить про те, що оперативно-розшуковий процес має свою систему, як і інші види процесуальної діяльності, що включають у себе відповідні етапи (стадії) [10, с. 28].

Слід відзначити, що оперативно-розшукова діяльність уповноважених органів як форма процесу (зазначена діяльність має статус процесуальної діяльності завдяки закріпленню Законом «Про оперативно-розшукову діяльність» процедури і порядку провадження оперативно-розшукових дій, та здійснюється на певних засадах, притаманних лише цьому виду юридичного процесу), має велике практичне значення у боротьбі зі

злочинністю і підлягає ретельному дослідженню заради її вдосконалення та для того, щоб не було порушень закону співробітниками органів внутрішніх справ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гусарев С. Д. Юридична діяльність. - К., 2005.-375 с.
2. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії. - К., 2002, - 352 с.
3. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти. - К., 2002. - 724 с.
4. Шмоткін О. В. Юридична деонтологія. - К., 1995.- 268 с.
5. Коваль Н. В. Введение в юридическую специальность (деонтологический аспект): Курс лекций. - Донецк, 1998. - 112 с.
6. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / Відп. Ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. М. Шемшученко. - К., 2003. - Т. I. - 1232 с.
7. Теория юридического процесса / Под ред. В. М. Горшенева. - Х., 1985. - 192 с.
8. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 22. - Ст. 303.
9. Маркушин А. Г. ОРД - необходимость и законность. - Нижний Новгород, 1995. - 256 с.
10. Основы оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под ред. В. Б. Рушайло. - СПб., 2000. - 720 с.